

UTDRAG UR KOD MOT KORRUPTION I NÄRINGSLIVET

AVSNITT E

MELLANHÄNDER

INSTITUTET MOT MUTOR

Institutet Mot Mutor
Box 16050, 103 21 Stockholm
Tel: 08 - 555 100 45
E-post: info@institutetmotmutor.se
Webb: www.institutetmotmutor.se

© Institutet Mot Mutor, 2020

Om utdraget

Institutet Mot Mutor (IMM) har som uppgift att motverka korruption och underlätta för samhällets aktörer att hantera korruptionsrisker. IMM har ända sedan sin tillkomst 1923 verkat för självreglering som medel att bekämpa korruption i samhället. IMM:s Kod mot korruption i näringslivet (Näringslivskoden) bildar tillsammans med IMM:s Etiknämnd institutets självreglering. Med effektiv självreglering kan en trygghet skapas för näringslivet i fråga om vad som är tillåtet, samtidigt som den bidrar till att samhället kan ha förtroende för att näringslivet agerar på en hög etisk nivå.

Företag ska enligt kodens bestämmelser om förebyggande åtgärder mot korruption (avsnitt C) ha ett system för kontroll av mellanhänder. Denna skrift är ett utdrag ur koden och innehåller vad som anges i avsnitt E Mellanhänder i fråga om sådant system. Avsnittet om mellanhänder vägleder företag i fråga om kontrollåtgärder som behöver vidtas i förhållande till mellanhänder för att mutbrott ska undvikas.

Denna skrift är ett utdrag ur Kod mot korruption i näringslivet, fastställd av IMM:s styrelse den 10 juni 2020 och giltig från den 14 augusti 2020.

E. Mellanhänder

1. Vad handlar det om?

Om mellanhänder inte väljs noggrant eller om de agerar otillåtet, kan det medföra väsentlig skada för företagets goodwill och föranleda rättsligt ansvar för företaget och dess företrädare. Enligt både svensk och utländsk mutlagstiftning ställs krav på att företag gör tillräckliga kontroller av de personer och organisationer som ska företräda företaget. Om kontrollerna inte är tillräckligt långtgående, kan ansvar för brott uppkomma, enligt svensk lag för vårdslös finansiering av mutbrott.

Allmänt sett bör företaget skaffa sig en god kännedom om alla personer och organisationer företaget ska samarbeta med.

I korthet handlar det om att skaffa sig kännedom om mellanhänderna för att med tillräcklig säkerhet kunna svara på följande frågor:

- Vem är mellanhanden och vilka bakomliggande intressen företräder mellanhanden?
- Kan jag lita på att mellanhanden inte agerar korrupt?

2. Vilka utgör mellanhänder?

Med mellanhand avses i denna kod någon som ett företag har utsett att företräda företaget för viss angelägenhet och till vilken företaget tillhandahåller pengar eller andra tillgångar. Det avgörande är inte vad mellanhanden kallas utan mellanhandens faktiska funktion. Mellanhänder kan vara t.ex. agenter, konsulter, ombud, dotterbolag, mäklare eller affärsförmedlare.

Riktlinjerna i denna kod bör också användas som ledning vid kontroll för undvikande av korruptionsrisker förknippade med andra tredjeparter som företag arbetar med eller använder sig av, t.ex. leverantörer.

3. System för utvärdering

3.1 Systemets utformning

Företag ska ha system för att utvärdera mellanhänder. Systemet ska vara anpassat till företagets storlek och ägarförhållanden, den verksamhet som bedrivs och risken för korruption.

Det ska inom ett företag finnas en särskilt utsedd person som har ansvar för att ett sådant system finns och att riskbedömningar, kontroller och utvärderingar genomförs i enlighet med denna kod. Företag ska säkerställa att den utsedda personen har tillgång till tillräcklig kunskap för detta ansvar.

Systemet ska säkerställa att företaget

1. riskbedömer (se 3.2),
2. kontrollerar (se 3.3), och
3. utvärderar mellanhänder (se 3.4).

Systemet ska säkerställa att företag inför anlitande av en ny mellanhand genomför den kontroll som krävs efter en riskbedömning. I det system som företag ska ha för utvärdering av mellanhänder ska det ingå rutiner som säkerställer att förnyad utvärdering sker återkommande av befintliga mellanhänder utifrån risknivå samt om det sker en väsentlig förändring avseende mellanhanden i t.ex. ägarstruktur eller om det uppkommer misstankar om oegentligheter kopplade till mellanhanden.

Exempel: Ett företag har sedan länge arbetat med en mellanhand i ett annat land. Enligt medierapportering har myndigheter i landet inlett utredningar om misstänkt korruption inom den bransch som mellanhanden är verksam i. Företaget bör genomföra en förnyad utvärdering av mellanhanden.

Företag ska ha en eskaleringsrutin för hur mellanhänder kontrolleras och utvärderas, beroende på vilken risk som mellanhanden utgör. Hur detta ansvar fördelas avgör företaget, men följande riktlinjer kan användas.

Låg risk: Kontroll och utvärdering sker i den operativa verksamheten.

Mellanrisk: Kontroll och utvärdering sker med stöd av i förekommande fall compliance-ansvarig eller en person i organisationen utanför den operativa verksamheten som har särskilt ansvar för systemet för mellanhänder. Det är viktigt att en sådan person inte har något eget intresse kopplat till anlitande av mellanhanden eller styrs av operativa mål såsom försäljningsmål.

Hög risk: Vid hög risk bör i de flesta fall någon på högre nivå än i mellanriskfallen involveras. I situationer med särskilt hög risk, t.ex. stora kontraktssummor på högkorrupta marknader, kan utvärderingen behöva göras på styrelsenivå.

De åtgärder och kontroller som genomförs ska ske självständigt och dokumenteras. Med självständigt menas att företag ska göra en egen bedömning av sådana uppgifter som inhämtas från någon utomstående.

För många företag finns skyldighet att genomföra kontroller enligt lagstiftning om penningtvätt och motverkande av terrorfinansiering. Sådana kontroller kan användas även i detta syfte.

3.2 Riskbedömning

3.2.1 Olika risker

Avgörande för kontrollens omfattning är vilken risk som mellanhanden utgör ur ett korruptionsperspektiv. För mellanhänder med låg risk krävs ofta ingen eller begränsad kontroll, medan mellanhänder med hög risk kan behöva kontrolleras ingående. Risken avgörs utifrån flera faktorer. De viktigaste att ta hänsyn till är listade nedan. Till dessa kommer företagets kännedom om och erfarenheter av en viss mellanhand.

3.2.2 Landrisker

Det är en riskfaktor om mellanhanden verkar eller är registrerad i ett land med förhöjd landrisk.

Följande utgör riskfaktorer:

- Mellanhanden verkar eller är registrerad i ett korruptionsutsatt land. Är en mellanhand registrerad eller verksam i ett land som enligt Transparency Internationals korruptionsperceptionsindex har en poäng understigande 50, ska anlita av mellanhanden alltid föregås av en fördjupad kontroll.
- Det finns krav i den lokala jurisdiktionen att t.ex. anlita lokala agenter för genomförande av affärstransaktioner.

Det kan också vara en riskfaktor om mellanhanden verkar eller är registrerad i ett land som har sträng banksekretess eller svår genomträngliga skatteredovisningssystem.

 Verkttyg: Ledning för att bedöma landrisker kan hämtas från OECD:s rapporter avseende olika länders implementering av OECD:s konvention om bekämpande av bestickning av utländska offentliga tjänstemän i internationella affärsförbindelser, Tax Justice Network's Financial Secrecy Index och förteckningar över länder som är föremål för finansiella eller internationella sanktioner. Även Utrikesdepartementets landrapporter om mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer samt kontakt med den lokala svenska ambassaden kan användas vid bedömning av landrisker.

3.2.3 Branschrisker

Det är en riskfaktor om mellanhanden verkar i en särskilt riskutsatt bransch. Branscher som präglas av en stor andel offentlig upphandling, krav på tillstånd för att utföra verksamhet eller många myndighetskontakter för att utföra verksamheten är generellt mer riskutsatta. Vilka branscher som är särskilt riskutsatta kan variera. Har det t.ex. nyligen förekommit medierapportering om korruptionsskandaler inom en viss bransch antyder det att korruptionsrisken i den branschen är förhöjd.

 Verktyg: Verktyg som kan användas för att bedöma branschrisker är IMM:s rättsfallssamling och rättsfallsbank, medierapportering och Transparency International's Bribes Payer Index Report.

3.2.4 Val av mellanhand

Hur mellanhanden har valts påverkar riskbedömningen. Det är en riskfaktor om mellanhanden är rekommenderad av en kund eller av en beslutsfattare i ett offentligt organ eller om det som kvalificerar mellanhanden är dennes inflytande på eller nära relation till beslutsfattare i ett offentligt organ.

3.2.5 Kontraktssumma, kontraktstyp och kompensationsstruktur

Kontraktssumma, kontraktstyp och kompensationsstruktur kan samtliga utgöra riskfaktorer. Detta gäller både för kontrakt med mellanhanden och kontrakt som med mellanhandens förmedling ska ingås med annan part. Nedan följer exempel på omständigheter som man särskilt behöver vara uppmärksam på.

- Kontrakt av stor betydelse, t.ex. långvariga kontrakt och/eller kontrakt med en hög kontraktssumma.
- Mellanhanden verkar eller är registrerad i ett annat land än det där uppdraget ska genomföras.
- Mellanhanden ska ges långtgående befogenhet att agera för företagets räkning.
- Mellanhanden ska bistå i samband med offentliga upphandlingar eller i kontakter med offentliga tjänstemän.
- Mellanhandens ersättning är prestationsbaserad.
- Mellanhanden ska erhålla pengar i förskott.
- Mellanhanden önskar att betalning ska ske till annan part, kontant eller till ett annat land än det där parten verkar.
- Mellanhanden kräver ovanligt stor ersättning i förhållande till det arbete som ska utföras.
- Försäljning av företagets produkter/tjänster utgör, eller kommer att utgöra, en stor del av mellanhandens verksamhet.

3.2.6 Koppling till offentliga tjänstemän eller statligt ägda företag

Det är en riskfaktor om mellanhanden är eller ägs, helt eller delvis, av en offentlig tjänsteman eller ett statligt ägt företag alternativt har nära kopplingar till en offentlig tjänsteman.

3.2.7 Riskkategorisering

Mot bakgrund av de olika faktorerna för att bedöma risk kan mellanhänder kategoriseras utifrån risknivå: låg, mellan eller hög. Företag kan använda sig t.ex. av poängsättning av de olika riskfaktorerna för att skapa system för riskkategorisering av mellanhänder. Risknivån avgör sedan den nivå av kontroll som krävs avseende mellanhanden.

Riskbedömningen måste alltid ske efter en avvägning i det enskilda fallet utifrån framkomna riskfaktorer och företagets egen kännedom om mellanhanden.

 Exempel 1: Ett företag ska ingå ett samarbetsavtal med en mellanhand i Sverige (lågriskland). Värdet av samarbetsavtalet är lågt (låg risk) och mellanhanden är inte verksam i en särskilt riskutsatt bransch (låg risk). Någon fördjupad kontroll behöver inte göras eller kan vara begränsad.

 Exempel 2: Ett företag ska anlita en agent och avtalet föreskriver en för agenten hög provision (hög risk) i ett enligt Transparency Internationals index lågkorrupt land (låg risk). Kontraktsvärdet är inte särskilt högt och agenten har stor annan verksamhet (låg risk). Mot bakgrund av att agentavtalets utformning medför en hög risk behöver en fördjupad kontroll göras för att kontrollera att det inte finns några varningsflaggor som indikerar korruptionsrisker avseende agenten. Eftersom övriga riskfaktorer indikerar låg risk kan mellanhanden klassificeras som mellanrisk, vilket påverkar omfattningen av den fördjupade kontroll som behöver göras.

3.3 Kontroll

3.3.1 Kontrollens syfte

Kontrollen ska ge svar på frågorna om det finns ett reellt behov att använda sig av en mellanhand och om det är försvarbart att använda sig av den tilltänkta mellanhanden. Genom kontrollen ska också klargöras varför en viss mellanhand har valts. Kontrollen ska vara proportionell i förhållande till den riskkategori (låg-mellan-hög) som mellanhanden enligt riskbedömningen har kategoriserats i.

Kontrollen ska i första hand ta sikte på mellanhanden, men det kan finnas anledning att kontrollera även fysiska personer kopplade till denne i fall då mellanhanden är en juridisk person. Möjligheten till behandling av sådan information kan i detta avseende begränsas av dataskyddslagstiftning. Det saknas för närvarande uttryckligt stöd i EU:s dataskyddsförordning och den kompletterande lagstiftning Sverige infört att behandla uppgifter om kriminell bakgrundshistorik för fysiska personer inom ramen för en utvärdering av korruptionsrisker.

Kontrollen ska avse följande delar i syfte att upptäcka eventuella varningsflaggor kopplade till mellanhanden. Utöver varningsflaggorna nedan kan det finnas andra omständigheter som behöver beaktas vid utvärderingen av mellanhanden.

Verktyg: För genomförandet av kontrollen kan olika källor användas:

- Information direkt från mellanhanden genom frågeformulär och vid behov intervjuer med utvalda personer hos mellanhanden och platsbesök hos denne.
- Information genom sökningar i offentliga register och via internet.
- Information från referenser, t.ex. andra företag som har använt sig av mellanhanden eller har erfarenhet från aktuellt geografiskt område.
- Expertis "på plats" som kan genomföra självständiga utredningar.
- Information från den egna organisationen om skälen för val av mellanhand och kännedom om denne.

3.3.2 Identitet

Det är grundläggande att veta med vem samarbetet avser och mellanhandens identitet behöver säkerställas. I kontrollen ingår att ta reda på företagsnamn, organisationsnummer eller motsvarande, när mellanhanden grundades, mellanhandens ledning och styrelse, antal anställda och var mellanhanden är registrerad.

Varningsflaggor avseende identitet är:

- Mellanhanden är registrerad i ett annat land än det där denne är verksam.
- Kontaktpersonen hos mellanhanden är svår att identifiera.
- Mellanhanden har för få anställda i relation till det uppdrag som denne ska utföra.
- Mellanhanden är nyligen grundad.
- Mellanhanden har komplexa ägarstrukturer som ändras från tid till annan.

3.3.3 Verklig huvudman

Vissa aktörer ska utse verklig huvudman. Med verklig huvudman menas den eller de fysiska personer som ytterst är ägare till eller kontrollerar en organisation. Den verkliga huvudmannen kan också utgöras av den eller de fysiska personer som tjänar på att någon annan agerar åt dem. Utan information om verklig huvudman är det inte möjligt att säkerställa identiteten avseende den eller dem som företaget faktiskt samarbetar med. Kontrollen av verklig huvudman syftar också till att utreda eventuella kopplingar till offentliga tjänstemän eller politiskt exponerade personer.

Varningsflaggor avseende verklig huvudman kan vara:

- Verklig huvudman kan inte fastställas i de fall där verklig huvudman ska vara utsedd.
- Det är svårt att hitta verifierbar information om verklig huvudman.
- Mellanhanden är ovillig att lämna ut information om verklig huvudman.
- Offentliga tjänstemän eller politiskt exponerade personer utgör verkliga huvudmän.

Verktyg: Verklig huvudman kan kontrolleras på olika sätt. Samtliga EU-länder måste ha ett register över verkliga huvudmän. I Sverige är det Bolagsverket som registrerar verklig huvudman. Kontroll av verklig huvudman kan ske genom begäran om information direkt från mellanhanden att ge ut registreringsdokumenten avseende företagen.

3.3.4 Finansiell bakgrund och ersättningsform

Ersättningsform och mellanhandens finansiella beroende av samarbetet kan utgöra riskfaktorer och mellanhandens finansiella bakgrund är därför relevant.

Senast fastställda och reviderade årsredovisning ska kontrolleras för följande varningsflaggor:

- Det tycks inte bedrivas faktisk verksamhet hos mellanhanden.
- Det finns noteringar om avvikelser i årsredovisningen eller annat som framstår som misstänksamt i förhållande till den verksamhet som mellanhanden bedriver.
- Det planerade anlitaandet av mellanhanden är betydelsefullt för mellanhandens ekonomi.

Kontrollen ska också avse hur ersättningen till mellanhanden är utformad.

Följande är varningsflaggor:

- Begärd ersättning avviker från marknadsstandard eller från vad företaget normalt ger i ersättning.
- Betalning begärs kontant eller som förskottsbetalning.
- Mellanhanden begär att betalning ska ske i ett annat land än det där uppdraget ska genomföras.

Se också avsnitt 3.2.5.

3.3.5 Inställning till korruption

Det har betydelse vilken inställning mellanhanden har till korruption.

I kontrollen i denna del ingår också att ta reda på om mellanhanden har ett antikorrupsionsprogram och hur det har implementerats.

Nedanstående är varningsflaggor:

- Mellanhanden är motvilligt inställd till kontrollen och/eller lämnar inte ut efterfrågad information.
- Mellanhanden vill inte godta garantiåtaganden om att inte agera korrupt eller godta att följa företagets eventuella uppförandekod för mellanhänder.
- Mellanhanden saknar antikorrupsionsprogram eller har implementerat sitt antikorrupsionsprogram bristfälligt.
- Mellanhanden saknar tydliga regler om användning av förmåner och/eller kunskapsnivån hos mellanhanden om korrupsionsrisker och hur förmåner får användas är låg.

Ska mellanhanden i sin tur använda sig av underleverantörer i samarbetet är det viktigt att säkerställa att mellanhanden utvärderar dessa i korruptionshänseende samt att undersöka vilka avtalsvillkor som uppställs gentemot sådana underleverantörer. Brister i detta avseende utgör en varningsflagga.

3.3.6 Integritet och rykte

En del i kontrollen är att skaffa kunskap om det finns några varningsflaggor kopplade till mellanhandens tidigare agerande och integritet samt rykte.

Nedanstående är varningsflaggor:

- Mellanhanden är involverad i en juridisk process som rör mutbrottslighet eller annan finansiell brottslighet.
- Det finns indikationer på att mellanhanden har varit involverad i korrupta ageranden.
- Det förekommer i övrigt negativ information om mellanhanden i t.ex. medierapportering.

Verktyg: Kontroller kan genomföras genom direkta frågor till mellanhanden, genom sökningar på internet och genom användning av olika databaser och listor. Här kan kontroller göras mot bl.a. Världsbankens lista över uteslutna företag, European Bank List of Ineligible Firms, Europeiska utrikestjänstens konsoliderade lista över bl.a. företag som är föremål för EU:s sanktioner och lokala listor över sanktioner.

3.3.7 Kompetens

Det utgör en varningsflagga om mellanhanden saknar relevant branscherfarenhet eller kompetens att utföra det aktuella uppdraget. Detta kan indikera att det finns andra faktorer än affärsmässiga som gör att mellanhanden kommer i fråga. Brister i kompetens kan också ge upphov till misstankar om korruption. Kontrollen bör därför säkerställa att mellanhanden har relevant kompetens för uppdraget och referenser bör efterfrågas.

3.4 Utvärdering

Har den genomförda kontrollen inte resulterat i att någon varningsflagga eller annan omständighet har identifierats kan processen med att ingå avtal med mellanhanden fortsätta.

Identifieras varningsflaggor behöver en utvärdering göras av hur dessa ska hanteras och om de innebär att processen att ingå avtal med mellanhanden ska avbrytas eller om ytterligare åtgärder behöver vidtas för att minska risker kopplade till identifierade varningsflaggor.

Exempel 1: Ett företags utvärdering av en mellanhand reser en varningsflagga inom området "inställning till korruption", då mellanhanden saknar en policy mot mutor. För att hantera denna varningsflagga kräver företaget att mellanhanden ska följa den antikorrupsionspolicy för mellanhänder som företaget har, företaget inkluderar ett garantiåtagande i avtalet att mellanhanden inte ska agera korrupt och företaget genomför en utbildning inom antikorrupsion med de nyckelaktörer hos mellanhanden som ska genomföra uppdraget. Varningsflaggan har på detta sätt kunnat hanteras.

Exempel 2: Ett företag har trots omfattande kontroller inte kunnat uppnå fullständig klarhet i vem som är verklig huvudman för en tilltänkt mellanhand. Väljer företaget att trots detta gå vidare med samarbetet finns förhöjd risk för straffrättsligt ansvar om mellanhanden senare agerar korrupt.

Företag ska använda sig av en mellanhand endast om företaget är rimligt säkert på att mellanhanden inte kommer att vara sig ge eller ta emot mutor.

Frågor och beställning av material

För mer information om IMM:s skrifter och material,
besök www.institutetmotmutor.se.

Om du vill veta mer om IMM:s arbete eller är intresserad av
att bli stödjande medlem kan du vända dig till vårt kansli.

IMM:s kansli finns hos Stockholms Handelskammare.

Adress: Box 16050, 103 21 Stockholm

Tel: 08-555 100 45

E-post: info@institutetmotmutor.se

Webb: www.institutetmotmutor.se